

je jednog mladog pravника sa svim užasom s kojim su se borili njegovi sunarodnici – bio je to Mohandas Gandi.

Radnici su bili dopunjavani i Kinezi, koji su radili pod još gorim uslovima. Njima nije bio obezbeđen povratak kući, po isteku ugovora, niti je Kineskinjama bilo dozvoljeno da rade. Ovi *kuliji*, što je bio naziv za nestručnog radnika imigranta, novac su najčešće trošili na opijum i kocku, nikada se ne vrativši u domovinu.

Jedan od "kraljeva sveta šećera" bili su i Havaji, gde su radnu snagu mahom činili Japanci. Jedan izum zauvek je izmenio sastav stanovništva na ovom ostrvu. Naime, fotografija se ustalila kao sastavni deo provodadžisanja uz pomoć koje su mnogi Japanci nalazili supruge iz Japana, brojčano jačajući iz godine u godinu. Ni Australija nije proizvodila šećer na suptilniji način. Na plantažama su radili Melanežani, pod veoma surovim okolnostima. Bilo je i evropskih radnika koji su bili namamljeni na prevaru, tako dokazujući da i beli čovek može da izgara u radu.

Poglavlje *Nađi me i pojedj u sent Luisu!* odnosi se na istoriju šećera u XX veku. Izum svakovrsne brze hrane učinio je da šećer postane jedna od ključnih namirnica. Sladoled i gazirani sokovi, bombone i različite vrste slatkiša postali su deo svakodnevnih obroka milionima ljudi i dece. Proizvodnja slatkiša poprimila je međunarodni karakter, a prati je širenje ideje da su slatkiši pogodni za sva doba i sve prilike zbog čega postaju nezaobilazni deo udvaranja, slavlja, verskih i ostalih praznika.

Feminizacija šećera, koja ga prati decenijama, otrgla ga je od ekonomske snage muškarca. Smatralo se da put do ženskog srca vodi preko slatkiša, zbog predubeđenja o ženskoj sklonosti za slatkim i nedovoljnoj jačini duha da mu se odupre.

Poslednje, dvanaesto poglavlje *Ostavština i budućnost šećera* odnosi se delom na posledice koje su nastale u životnoj sredini uzgojem šećerne trske, a koje su katastrofalne na svim meridijanima. Zahvaljujući njoj nestale su mnoge biljne i životinjske vrste, a ogoljeno tle prekrilo je korov. Erodirana zemlja u Australiji, ozbiljno je ugrozila Veliki koralni greben, dug dve hiljade kilometara - jedini živi organizam vidljiv iz svemira.

Mukotrpan i prinudan rad ni danas nije nestao sa plantaža, što se najbolje vidi na primeru dominikanske šećerne trske koju uzgajaju, uglavnom, Haićani.

U XX veku počelo i ozbiljno preispitivanje posledica prekomernog unosa šećera. On je označen kao jedan od glavnih krivaca za gojaznost, koja je preduslov za dijabetes tipa dva i srčana oboljenja. Sve češće smo svedoci kampanja koje pokušavaju da skrenu pažnju na njegovu pogubnost, međutim, pritisak interesnih grupa, ovoga puta na naučne krugove, i dalje ostaje jak.

Autorka zaključuje da se industrija koja se razvila neće lako zaustaviti, ali kao alternativu koja bi mogla da ima pozitivne implikacije na čovečanstvo, ističe proizvodnju automobila koji koriste alkohol dobijen iz šećerne trske. U usavršavanju ovih automobila danas vodi Brazil.

Ljubica Milosavljević

Morley, Neville. *Antiquity and Modernity*. 2009. Oxford: Wiley-Blackwell, 182 str.

Knjiga Nevila Morlija *Antiquity and Modernity* predstavlja jednu u nizu studija skorašnjeg datuma koje preispituju koncept modernosti u nastojanju da ukažu na njegovu konstruisanost, višeznačnost, i transformativnost. Takvu nestabilnu prirodu modernosti Morli otkriva diskutujući o radovima vodećih evropskih

intelektualaca 18. i 19. veka koji su nastojali da odrede i definišu modernost poredeći je s prošlošću. Drugačiji teorijski pristupi autora na koje referiše, discipline iz koje dolaze, obrazovni habitusi, politička i moralna uverenja, uticali su na formiranje različitih pogleda na odnos između moderne sadašnjosti i prošlosti, a otuda i na prirodu same modernosti kod autora kojima se Morli bavi. U krajnjem ishodu svih pokušaja da se odredi modernost ispostaviće se, kako ističe Morli, da modernost ne postoji kao stabilan objekat analize, koji bi se dao uporediti s prošlošću, nego da su oba ova koncepta, kao i njihov međusobni odnos, konstruisani, promenljivi i nestabilni, zavisno od konteksta u kome se porede.

Na samom početku predstavljen je "problem modernosti" – nestabilna priroda koncepta, koji se svodi na nepostojanje konsenzusa ili neke opšteprihvaćene definicije o tome šta je to modernost. Iako se uzima načelno da modernost postoji, isto kao i neki determinišući uslov njenog postojanja, ipak, razumevanje toga što znači biti moderan (a otuda i nemoderan), kako ističe Morli, varira od istraživača do istraživača, od discipline do discipline, od veka do veka, od zemlje do zemlje (Morley 2009, 11). "Modernost menja oblike shodno tome da li se sagledava kao istorijski ograničena pojava ili kao fenomen koji karakterišu tržišna ekonomija, porast proizvodnje, gradova i sl. koje je, iako na nižem razvojnom nivou, moguće naći i u prošlosti; dalje, zavisno od toga da li se razmatra iz ekonomske, sociološke, ili psihološke perspektive, kroz teoriju Marksa, Vebera, Frojda ili mnogih drugih" (Morley 2009, 13).

Recimo, modernost definisana u ekonomskom smislu poklapa se samo vrlo malo sa modernošću koju proučava sociološka teorija, a dalje, različite interpretativne tradicije unutar samih ovih disci-

plina ističu drugačije definišuće aspekte modernosti. Različita viđenja modernosti nisu naprosto različite teorije o jednom stabilnom objektu analize, nego suprotno, različite teorije konstruišu modernost kao objekat analize primeren specifičnom pristupu, te otuda proizilazi nestabilnost ovog koncepta (Morley 2009, 11).

U nameri da rasvetli takvu nestabilnu prirodu onog što se, obično nejasno i neeksplicirano, podrazumeva pod "modernošću", Morli problematizuje pretpostavljene odnose između modernosti i prošlosti na koje nailazi kod autora koji kroz taj odnos pokušavaju da odrede i definišu samu modernost. Kroz šest poglavlja svoje knjige on ocrta brojne, često nekompatibilne ili čak suprotstavljene odnose između koncepta "modernosti" i "prošlosti" koje čita u radovima vodećih zapadnih intelektualaca 18. i 19. veka. Istorijski pregled intelektualne tradicije služi mu da ukaže kako je, nasuprot načelnom uverenju da je moderno doba radikalno drugačije i praktično nesamerljivo sa pre-modernim pojavama, u istoriji društvenih disciplina svaki pokušaj da se odredi i definiše modernost bio, zapravo, duboko prožet idejama i konceptima o prošlosti, te da je svaka od definicija modernosti jednim delom bazirana na poređenju sa društvenim aspektima iz prošlosti. Otuda proizilazi da se identitet novog, modernog doba konstituiše kroz njegov odnos sa prošlošću, a da se kroz taj odnos dalje stvara vizura budućnosti. U tom smislu, prošlost se može razumeti kao "Drugi", kao referentna tačka u odnosu na koju se definišu konture modernosti.

Drugo poglavlje knjige – *The Great Transformation. Ancient and Modern Economics* – razmatra kako, je počev od 18. veka, modernost bila određena i definisana u ekonomskom smislu. Sumirajući radove modernih ekonomista i teoreti-

čara društva, Morli trasira istoriju odnosa prema prošlosti koji je izražen u tim radovima. Osamnaestovekovni istraživači poput Adama Smita, Dejvida Hjuma ili Tomasa Maltusa, ekonomske aspekte modernog doba posmatraju kao etapu jednog opštijeg ekonomskog razvoja koji obuhvata prošlost i stoga dozvoljava poređenje prošlih i savremenih ekonomskih pojava. Pretpostavljajući uniformnost ekonomskog ponašanja, prošlost, a pre svega klasična antika, je u radovima ovih teoretičara važna referenca – izvor informacija i inspiracija koje mogu doprineti razumevanju modernih pojava (Morley 2009, 31). U 19. veku desila se transformacija ovog odnosa, utoliko što je modernost shvaćena kao specifična, daleko progresivnija etapa u razvoju ljudskog društva, te neuporediva sa bilo kojom prethodnom. Ovaj zaokret naročito dolazi do izražaja u radovima Maksa Vebera i Karla Marksa koji su, iako drugačije poentirajući istorijsku dinamiku u razvoju ekonomskih sistema, naglašavali fundamentalnu različitost i specifičnost modernih uslova života u odnosu na prošla vremena. Faktori koji, po ovim autorima, determinišu moderni razvoj su istovremeno ti koji određuju suštinsku razliku, a otuda i neuporedivost moderne i pre-moderne ekonomije. Ovo devetnaestovekovno sagledavanje modernosti iz ekonomske perspektive je u daleko većoj meri i od socioloških i od političkih teorija utemeljilo ideju o transformaciji i diskontinuitetu istorijskog razvoja, pri čemu je moderno doba označeno kao specifično i neuporedivo sa pre-modernim pojavama (Morley 2009, 23). Sumirajući istorijski razvoj ekonomskih teorija, Morli poentira neizbežnost referentnog odnosa sa prošlošću u svakom od pokušaja da se odredi moderno doba, bilo da se radi o osamnaestovekovnom poistovećivanju ili devetnaestovekovnom

suprotstavljanju, istorijskom kontinuitetu ili diskontinuitetu. Koncepti moderno / pre-moderno, sadašnjost / prošlost, u svakom od slučajeva koje on navodi imaju odnos u kome se međusobno konstituišu i samoodređuju.

Poput ekonomske, moderna sociološka disciplina je savremeno društvo takođe definisala kao zaseban objekat analize, opet putem poređenja sa društvima iz prošlosti. Odnos između prošlosti i sadašnjosti u ovom slučaju nije, međutim, pretpostavljao definitivnu i neupitnu superiornost modernog doba kako je to pretpostavljala većina ekonomskih teorija. Referišući na brojne autoritete društvene teorije, poput Ogista Komta, Džona Stjuarta Mila, Žan-Žaka Rusoa, Fridriha Šilera, Adama Smita, Karla Marksa, Benjamina Konstanta, Emila Dirke-ma, Maksa Vebera, Vilhelma Fridriha Hegela i Fridriha Ničea, Morli u trećem poglavlju *Before Alienation. The Classical Critique of Modern Society*, prepoznaje nešto drugačiju poziciju prošlosti u radovima pomenutih autora. Za razliku od ekonomskog razvoja koji je za moderne teoretičare nesumnjivo superioran u odnosu na prošla vremena, moderno društvo, još od vremena Rusoa, ostalo je predmet neprestane kritike i nezadovoljstva. U nastojanju da se utvrde uzroci manjkavosti i neuspeha u društvenom poretku modernoga doba, poređenje sa prošlošću, a pre svega sa klasičnom anti-kom, za nastavljajuće Rusoove tradicije bilo je od centralnog značaja. Umesto idealizovanog "prirodnog društvenog poretka" kao ogledalo modernog doba uzeta su civilizovana društva iz prošlosti koja su mogla poslužiti kao indikatori toga šta je modernost propustila, a šta bi, eventualno, mogla da nadoknadi učeći iz iskustava i znanja o prošlosti (Morley 2009, 51). Iako je antika ostala nepresušni izvor referenci, poređenje s prošlim dru-

štvima u krajnjem ishodu ipak je prevagnulo ka viđenju da je u pogledu vrednosti i institucija moderno društvo specifično determinisan fenomen, koji bi se teško mogao uskladiti sa društvenim fenomenima iz prošlosti. U takvoj intelektualnoj tradiciji prošlost je postala idealizovani "Drugi" u odnosu na kojeg se određuje specifična priroda modernosti.

Prošlost kao idealizovani "Drugi" još više dolazi do izražaja u poređenju antičke grčke i moderne kulture, što je predmet razmatranja u poglavlju *An Aesthetic Education. The Failing of Modern Culture*. Moderna kultura (obično shvaćena kao suma dostignuća ostvarenih u umetnosti, književnosti i sl.) u interpretaciji većine modernih umetnika i intelektualaca viđena je kao dekadentna u odnosu na antičku. Takav odnos bio je posledica osamnaestovekovne, narativima podržane idealizacije antičkog grčkog nasleđa, prilikom čega su kulturna dostignuća klasične Grčke u praksama modernih istraživača esencijalizovana kao univerzalna referentna tačka u odnosu na koju je moguće proceniti umetnost prethodnih i potonjih vremena. U poređenju s "pravom merom" klasičnih grčkih ostvarenja, moderna kultura je u očima Vinkelmana, Šilera, Getea ili Vagnera mogla samo da sledi i imitira "velika dela" iz prošlosti, iako je bilo malo verovatno da će ih ikada dostići. Razlozi za nemogućnost da se dostignu standardi klasične kulture obično su nalaženi u društvenim prilikama modernog doba, što je išlo na ruku brojnim kritičarima savremenog društva, njegovih vrednosti i institucija.

Ovo su samo neke od vodećih linija narativa o odnosu između modernosti i prošlosti koje Morli iščitava u radovima modernih ekonomista, sociologa, filozofa, istoričara ili umetnika. Pored toga, za svako polje znanja koje preispituje on beleži brojne drugačije interpretirane od-

nose između prošlosti i sadašnjosti, što dodatno pojačava utisak o višeznačnosti oba koncepta. Svakim novim poglavljem on otvara novo polje protivrečnih pogleda na prirodu modernosti i njen odnos sa prošlošću, iz čega zaključuje da su ne samo njihov pretpostavljeni odnos, već i sami koncepti "modernosti" i "prošlosti" nestabilni, promenljivi, i kontekstualno determinisani. Otuda je za očekivati što Morli nije propustio da podseti na laturovsku tvrdnju da, u stvari, nikada nismo bili moderni (Morley 2009, 13).

Konstruisanost, nestabilnost i promenljivost konceptata "modernosti" i "prošlosti" navode Morlija da u poslednjem poglavlju knjige, *Allusion and Appropriation. The Rhetorical Uses of Antiquity*, diskredituje pitanje objektivnosti i relevantnosti ijedne od ponuđenih interpretacija, pitanje koje je, inače, zaokupljalo većinu autora na koje referiše (Morley 2009 141). Kada se koncepti "modernosti" i "prošlosti" shvate kao višeznačni, promenljivi, transformativni, međusobno referentni i međusobno određivi, pitanja validnosti i objektivnosti gube značaj pred pitanjem *receptije*, odnosno – kako kroz ideju o *prošlosti* osmišljavamo sadašnjost i zamišljamo budućnost. Zanimljivo je što Morli izvodi ovu poentu referišući opet na Hegela, Ničea i Marksa, koji su, bez obzira na različito razumevanje modernosti, svaki iz svoje perspektive, primetili ovaj isti potencijal u razumevanju odnosa između prošlosti i sadašnjosti.

Time bi se mogao odmeriti značaj Morlijeve studije koja čitaoca ostavlja s utiskom o višestrukome i višeznačnom odnosu između prošlosti i sadašnjosti, koji je uvek otvoren za novo preispitivanje i preosmišljavanje. Vredan potencijal promenljive i nestabilne prirode njihovog odnosa, kako je predstavlja Morli, leži u mogućnosti da se kroz jedan refleksivan

odnos sa prošlošću samosvesno utiče na kreiranje sadašnjosti i planiranje budućnosti. Iz ovakvog teorijskog uporišta mogao bi se afirmirati jedan nov pristup u istraživanju prošlosti i sadašnjosti koje, uprkos svim načelnim uverenjima, nisu razdvojene, neuporedive i nesamerljive, već naprotiv – međusobno duboko deter-

minisane. Najzad, to bi moglo doprineti integrisanju znanja, predmeta istraživanja i metoda u različitim oblastima istraživanja čiji su dometi danas još uvek duboko ograničeni akademskim granicama modernih disciplina.

Zorica Kuzmanović